

Νικόλαος Παντελίδης¹

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Τμήμα Φιλολογίας

Άγγελος Λέγγερης²

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Τμήμα Φιλολογίας

ΑΚΟΥΣΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΟΥ «ΕΚΤΟΥ» ΦΩΝΗΕΝΤΟΣ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ

Αντικείμενο της παρούσας μελέτης είναι η παρουσία του πρόσθιου υψηλού στρογγυλού φωνήεντος [y] στις νεοελληνικές γλωσσικές ποικιλίες. Η μελέτη αποτελείται από δύο μέρη: (α) ένα καθαρώς διαχρονικό-ιστορικοδιαλεκτολογικό, το οποίο διερευνά την πορεία του φωνήεντος στη διαχρονία της Ελληνικής και την παρουσία του στις ποικιλίες της, και (β) ένα πειραματικό, το οποίο τεκμηριώνει μέσω ακουστικής-φωνητικής ανάλυσης την παρουσία του στις νεοελληνικές γλωσσικές ποικιλίες. Το ηχητικό υλικό (αφηγήσεις, διάλογοι και συνεντεύξεις) προέρχεται από τρεις ομιλήτριες από την Αίγινα και την Κύμη, ηλικίας 60 ετών και άνω. Οι ακουστικές μετρήσεις περιέλαβαν τις τιμές του πρώτου, δεύτερου και του τρίτου διαμορφωτή (F1, F2 και F3). Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι το φωνήεν αρθρώνεται σε πιο κεντρική θέση στον φωνηεντικό χώρο (χαμηλότερες τιμές του δεύτερου διαμορφωτή σε σχέση με αυτές του πρόσθιου, υψηλού /i/), γεγονός που, συνδυασμένο με τις επίσης χαμηλότερες τιμές του τρίτου διαμορφωτή, φαίνεται να επιβεβαιώνει την ύπαρξη της στρογγυλής πραγμάτωσης [y] σε νεοελληνικές γλωσσικές ποικιλίες, τουλάχιστον έως την περίοδο που καλύπτει το διαθέσιμο ηχητικό υλικό.

Λέξεις-κλειδιά: Νεοελληνικές ποικιλίες, Φωνηεντισμός, «Έκτο» φωνήεν

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1. Εξελίξεις από την Αρχαία έως την Μεσαιωνική Ελληνική

Το φωνολογικό σύστημα της Ιωνικής-Αττικής της κλασικής περιόδου περιλάμβανε ένα υψηλό πρόσθιο στρογγυλό φωνήεν /y/ και το αντίστοιχο

¹ npantel@phil.uoa.gr

² alengeri@phil.uoa.gr

μακρό /y:/, τα οποία αποδίδονταν με το γράμμα <Υ>. Το δίψηφο <ΟΙ> απέδιδε τη δίφθογγο /oj/, η οποία κατά την ελληνιστική περίοδο μονοφθογγίστηκε σε μακρό /y:/, ταυτίστηκε δηλαδή με το προϋπάρχον φώνημα /y:/ (πρβλ. γραφές όπως *τους αλλυς* = *τοῖς ἄλλοις*). Κατά την ύστερη περίοδο της Κοινής, με την οριστική παύση της διάκρισης ποσότητας στα φωνήεντα, απέμεινε μόνο το φωνήεν /y/ ως ένα από τα έξι πλέον μέλη του φωνηεντικού συστήματος της Ελληνικής.

Κατά τον 11^ο αιώνα, ολοκληρώνεται η διαδικασία αποστρογγυλοποίησης του φωνήεντος σε [i] (Holton et al. 2019: 11–15). Η όλη εξέλιξη υπήρξε βέβαια αρκετά περίπλοκη και δεν μπορεί να παρουσιαστεί με κάθε λεπτομέρεια στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης (βλ. σχετικά Παπαδάμου 2009), θα δοθεί ωστόσο μια απλουστευμένη, αλλά και όσο το δυνατόν πιο περιεκτική εικόνα:

Η γενική εξέλιξη οδήγησε σε [i], π.χ. μεσαιων. *κοιλία* [cy'lia] > νεοελλ. [ci'la], *ἄχυρον* ['asyron] > ['aɣiro], *θυμοῦμαι* [θy'mume] > [θi'mume] (*θυμάμαι* [θi'mame]), *λύπη* ['lypi] > ['lipi] κ.λπ. Εκτός αυτού, ανάλογα με τη θέση στη λέξη,³ ανάλογα με τη γλωσσική ποικιλία (στις οποίες συμπεριλαμβάνουμε και κοινότερες μορφές της Νέας Ελληνικής), αλλά και ανάλογα με το λεξικό στοιχείο, η εξέλιξη μπορεί να οδηγήσει και σε οπίσθιο υψηλό στρογγυλό φωνήεν, δηλ. [u], πρβλ. το κοινό *φούσκα* (< αρχ.ελλ. *φύσκη*), καθώς και τα *κρούσταλλο*, *ξουρίζω*, *τρούπα* κ.λπ., παραδείγματα τα οποία, εκτός από διαλεκτικά, μπορούν να αποτελούν και μέρος παραλλαγών της Κοινής Νεοελληνικής. Σε διαλέκτους απαντώνται επίσης περιπτώσεις όπως *τουραγνάω* (τυραννάω, βασανίζω), *παρεθούρι/παλαθούρι/παλεθούρι* (παράθυρο), *φρούγανο* (φρύγανο), *χρουσάφι* κ.λπ. Στην ομάδα διαλέκτων Εύβοιας-Μεγάρων-Παλαιάς Αθήνας-Αίγινας, αλλά και σε ποικιλίες της Ανατολικής Στερεάς, τμημάτων της Πελοποννήσου (π.χ. Γορτυνία), στην Τσακωνική και σε μανιάτικες ποικιλίες η οπισθίωση [y] > [u] εμφανίζει αυξημένη έκταση και κανονικότητα, κι έτσι εκτός από περιπτώσεις όπως τα *τουραγνάω*, *δουχατέρα*, *παρεθούρι/παλεθούρι/παλαθούρι* κ.λπ., δηλαδή εκεί όπου προηγούνται σύμφωνα που βρίσκονται χαμηλά στην ιεραρχία ουράνωσης, το αποτέλεσμα [u] συνοδεύεται από ουρανικοποίηση του συμφώνου που προηγείται όπως στα *άχιουρο*, *χιούνω*, *γιουνάικα*, *γιουρίζω*, *λιούκος* κ.λπ., αλλά στην περίπτωση των υπερικών στιγμικών συνοδεύεται περαιτέρω από τσιτακισμό, δηλ. προστριβοποίηση (affrication): *τσου-/τδουμάμαι* (=κοιμάμαι), *τσου-/τδουλιά/τδουλιά* (=κοιλιά) κ.λπ.

1.2. Μαρτυρίες και μεταγλωσσικές αναφορές

Η ακολουθία ουρανικοποιημένου συμφώνου + [u] (από παλαιότερη ακολουθία ουρανικοποιημένου συμφώνου + [y], φωνήεν το οποίο πιστεύεται ότι εξέλιπε μέχρι τον 11^ο αι.) θεωρείται ως ένα από τα βασικά γνωρίσματα των

³ Σε αρκτική και ληκτική θέση π.χ. το αποτέλεσμα είναι σχεδόν πάντοτε [i], π.χ. *ὑπνος* ['yhnos] > ['irnos] πρβλ. και τσακων. *ὑπρε* ['ipre], *βαθύ* [va'θy] > [va'θi], πρβλ. όμως τσακων. *βαθιού*).

παραπάνω γλωσσικών ποικιλιών, όπως πράγματι καταγράφεται στις πηγές, στις συλλογές υλικού και σε σχετικές μελέτες ήδη από τον 19^ο αι. Υπάρχουν όμως πολυάριθμες μαρτυρίες και μεταγλωσσικές αναφορές από τον πρώιμο 19^ο μέχρι περίπου τα μέσα του 20ού αι. περί διατήρησης του φωνήεντος [y]. Οι αναφορές προέρχονται από Έλληνες ειδικούς και μη, αλλά και από Γάλλους και Γερμανούς φιλόλογους και γλωσσολόγους, μητρικούς ομιλητές γλωσσών δηλαδή, το σύστημα των οποίων περιλαμβάνει το συγκεκριμένο φωνήεν. Οι μαρτυρίες αφορούν κυρίως ποικιλίες της ομάδας Εύβοιας-Αίγινας-Μεγάρων-Παλαιάς Αθήνας, περιλαμβάνουν όμως και την ανατολική Πελοπόννησο, τμήματα της Ανατολικής Στερεάς, όπως η Επαρχία Λοκρίδας του σημερινού Νομού Φθιώτιδας, αλλά και άλλες (βλ. Pantelidis 2020· Παντελίδης 2021). Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν κοινωνιογλωσσικού τύπου αναφορές ότι το [y] ανήκει σε ποικιλίες χαμηλού κύρους, σε αντίθεση με υψηλού κύρους ή λόγιες ποικιλίες ή κοινότερες μορφές λόγου, όπου κυριαρχούσε το [i] (πρβλ. Castanis 1844: 77 για την Αθήνα· Ραγκαβής -Rangabé 1873: 19 για την Αθήνα και τα Μέγαρα).

1.3. Γραφηματική απόδοση του φωνήεντος σε παλαιότερες πηγές

Ένα σημαντικό ζήτημα συνιστά η γραφηματική απόδοση του φωνήεντος. Το ελληνικό αλφάβητο δεν διαθέτει σύμβολο για την απόδοσή του. Ως λύσεις υιοθετήθηκαν από διάφορους λογίους, γραμματικούς, αλλά και ειδικούς, η πρόσμειξη συμβόλων διαφόρων παραλλαγών του λατινικού αλφαβήτου στο ελληνικό αλφάβητο (γερμανικό, γαλλικό, π.χ. *χῦρος*, *κῦργιαστή*), ή η χρήση διακριτικών σημείων κατ' απομίμηση ορθογραφικών συστημάτων άλλων γλωσσών όπως της Γερμανικής (π.χ. *τσῦρά*). Τέλος, η εφαρμογή των δυνατοτήτων που παρέχει το ελληνικό αλφάβητο, δηλ. να χρησιμοποιείται το δίψηφο <ου>-που κανονικά αποδίδει το φωνήεν [u], που είναι αρθρωτικά συναφές προς το [y]- π.χ. *θουγατέρα* (Castanis 1844: 78), ενώ στην περίπτωση που προηγείται ουρανικό σύμφωνο να χρησιμοποιείται και το <ι> για την απόδοση της ουρανικότητας (π.χ. *άχιουρο*). Το μειονέκτημα στην περίπτωση αυτή συνίσταται στο ότι η ίδια ακολουθία συμβόλων (<ου>) έχει διττή φωνητική αξία και δεν αποδίδει παρά μόνο ένα μέρος της φωνητικής πραγματικότητας. Ο Mullach στη γραμματική του κάνει σαφώς λόγο για «καθαρό ü, το οποίο μερικοί γράφουν ως <ιου>» (1856: 122). Η γραφηματική αυτή συνήθεια προκύπτει επίσης έμμεσα από τον τρόπο που αποδίδονται λεξικά στοιχεία που περιέχουν το [y] σε διάφορες πηγές, αλλά και από την απόδοση του φωνήεντος [y] άλλων γλωσσών ως <ιου> σε λεξικά, γραμματικές ή άλλου είδους μελέτες:

Κουρίλας (1933: 82): «Ἐν Μεγάροις ὁμως [...] το υ προφέρεται, ὅπως τὸ γ τῆς Ἀλθανικῆς, ἥτοι *ιου*· *άχιουρα*, *σκιουλλί*...»

Γαλλική γραμματική του Μελάνη (1850: 4): «U, u. Ἡ ἀκριβὴς προφορὰ τούτου μόνον διὰ ζώσης φωνῆς εἶναι δυνατόν νὰ διδαχθῇ· λέγομεν ὁμως

ὅτι προφέρεται σχεδὸν ὡς τὸ ιού · οῖον, sur, une, plus, fruit (σιούρ, ιούν, πλιού, φριουῖ)»

Οι Καμπούρογλου (σε σχέση με το παλαιοαθηναϊκό ιδίωμα) και Ηρειώτης (σε σχέση με το αιγινήτικο ιδίωμα) εναλλάσσουν σε μερικές περιπτώσεις τη γραφηματική απόδοση του φωνήεντος μεταξύ <ου> και <ιου>, ακόμα και σε περιπτώσεις, κατά τις οποίες δεν προηγείται ουρανικό σύμφωνο. Η εναλλαγή αυτή παραπέμπει ευθέως σε πρόσθιο υψηλό στρογγυλό φωνήεν:

Καμπούρογλου (1889: 349–350, 1911):

δερματοτοούρι~ δερματοτιούρι ‘τουλουμοτύρι’

σιου, σιούκο (εσύ, σύκο)~ σου, σούκο

πρόθημα σιου- (< συν-)~ σου-

Ηρειώτης (1921):

νούχτα, ολο-νουχτίς~ μεσά-νιουχτα

αργουρός~ αργιουρός

1.4. Ο χρόνος της μεταβολής [y] > [u]

Ο χρόνος, κατά τον οποίο συνέβη η οπισθίωση του [y] σε [u] σε κάθε γλωσσική ποικιλία είναι άγνωστος, αφού δεν διαθέτουμε σαφείς σχετικές μαρτυρίες και εφόσον ανέκαθεν χρησιμοποιούνταν οι ακολουθίες <ου> και <ιου> με διττή φωνητική αξία, τόσο [u] όσο και [y]. Επομένως, δεν είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε σε κάθε εποχή τι ακριβώς υποκρύπτουν φωνητικά οι παραπάνω ακολουθίες συμβόλων, ώστε να τοποθετήσουμε τη φθογγική αυτή μεταβολή χρονικά με περισσότερη ασφάλεια. Για την Αθήνα μας παρέχει ισχυρή ένδειξη ο Foy στα 1879 (1879: 57, 86), όταν μαρτυρεί ότι οι Αθηναίοι της εποχής (δεκαετία του 1870) πραγμάτωναν τη λέξη *κυρά* ως [tsju'ra], ενώ οι μεγαλύτερης τότε ηλικίας Αθηναίοι πραγμάτωναν ακόμη [tsy'ra]. Η μεταβολή συνολικά δεν φαίνεται πάντως να έχει ακόμη ολοκληρωθεί, δεδομένης της παρουσίας δειγμάτων του φωνήεντος σε διαλεκτόφωνους ομιλητές μέχρι σήμερα.

1.5. Στρογγυλές πραγματώσεις του /i/

Διαπιστώθηκε επίσης η παρουσία του φωνήεντος [y] ως στρογγυλής πραγμάτωσης του φωνήεντος /i/ (είτε ελεύθερα εναλλασσόμενης με [i] είτε συστηματικής), όχι μόνο στις διαλέκτους της ομάδας Αίγινας-Μεγάρων-Εύβοιας-Παλαιάς Αθήνας (οι οποίες έτσι κι αλλιώς διατήρησαν δείγματα και του ετυμολογικού [y]) αλλά και σε πολλές άλλες περιοχές. Καταγράφεται, δηλαδή, σημαντικός αριθμός *μη ετυμολογικών εμφανίσεων* του [y] σε ποικίλα περιβάλλοντα, διαφορετικά ίσως ανάλογα με τη γλωσσική ποικιλία. Παλαιότερες σχετικές αναφορές είχαν γίνει από τον Κουκουλέ (1908: 165, 169–170, 173–174) για τη Λακωνία (σε περιβάλλον μετά από ουρανοφατνιακά ή φατνοουρανικά

διαρκή ή προστριβόμενα), στον Τζάρτζανο για τη γλωσσική ποικιλία της περιοχής του Τυρνάβου (1909: 13), τον Τσοπανάκη για το ιδίωμα της Σιάτιστας (1953: 272), και πιο πρόσφατα από τον Αριστοτέλη Σπύρου (2008: 32) για το ιδίωμα της περιοχής Δελβίνου-Αγίων Σαράντα. Στην παρούσα μελέτη αναλύονται φωνητικά και δείγματα μη ετυμολογικού [y].

1.6. Πρόσθια στρογγυλά φωνήεντα στις γλώσσες του κόσμου

Σύμφωνα με τον World Atlas of Language Structures (WALS), πρόσθια στρογγυλά φωνήεντα εμφανίζονται σε λιγότερο από το 10% των γλωσσών του κόσμου (Maddieson 2005). Παρόλο το σχετικά μικρό αυτό ποσοστό, οι γλώσσες αυτές περιλαμβάνουν γλώσσες όπως Γαλλική, Γερμανική, Τουρκική, Κινεζική και επομένως (α) το ποσοστό των ανθρώπων που τα χρησιμοποιούν είναι πολύ μεγαλύτερο του 10% του πληθυσμού της γης και (β) είναι αρκετά οικεία ως ακούσματα ακόμη και αν δεν τα χρησιμοποιούμε στη μητρική μας γλώσσα. Τα πρόσθια στρογγυλά φωνήεντα εμφανίζονται συνήθως σε γλώσσες με αρκετά φωνήεντα με το πιο συνηθισμένο να είναι το πρόσθιο υψηλό στρογγυλό [y]. Ακουστικά, η στρογγυλοποίηση χαμηλώνει τους διαμορφωτές (F1-F3) (βλ. τα οπίσθια φωνήεντα που είναι κατά κανόνα στρογγυλά).

Στόχος της παρούσας μελέτης είναι η ακουστική διερεύνηση της ποιότητας του φωνήεντος [y] προκειμένου να τεκμηριωθεί η ύπαρξή του στις προαναφερθείσες νεοελληνικές γλωσσικές ποικιλίες.

2. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Το ηχητικό υλικό (αφηγήσεις, διάλογοι και συνεντεύξεις) προέρχεται από τρεις ομιλήτριες άνω των 60 ετών, μία από την Κύμη Εύβοιας και δύο από την Αίγινα. Το υλικό ήταν διάρκειας ενάμισι λεπτού από την ομιλήτρια από την Κύμη και δύο λεπτών από τις ομιλήτριες από την Αίγινα, αλλά προκειμένου να συμπληρωθεί αρκετός αριθμός πρόσθιων στρογγυλών [y], συμπεριλήφθηκαν και μερικά επιπλέον [y] από τις ηχογραφήσεις. Εκτός από το [y], αναλύθηκαν και τα φωνήεντα [i, e, a, o, u] έτσι ώστε (α) να παρουσιαστεί ολοκληρωμένο το φωνηεντικό σύστημα των ομιλητριών και (β) να γίνει άμεση σύγκριση των φωνηέντων της κάθε ομιλήτριας ξεχωριστά. Οι ακουστικές μετρήσεις πραγματοποιήθηκαν με τη χρήση του προγράμματος PRAAT (Boersma & Weenink 2021) στο μέσο των φωνηέντων και περιλαμβάνουν τις τιμές του πρώτου, δεύτερου και τρίτου διαμορφωτή (F1, F2 και F3, αντίστοιχα).

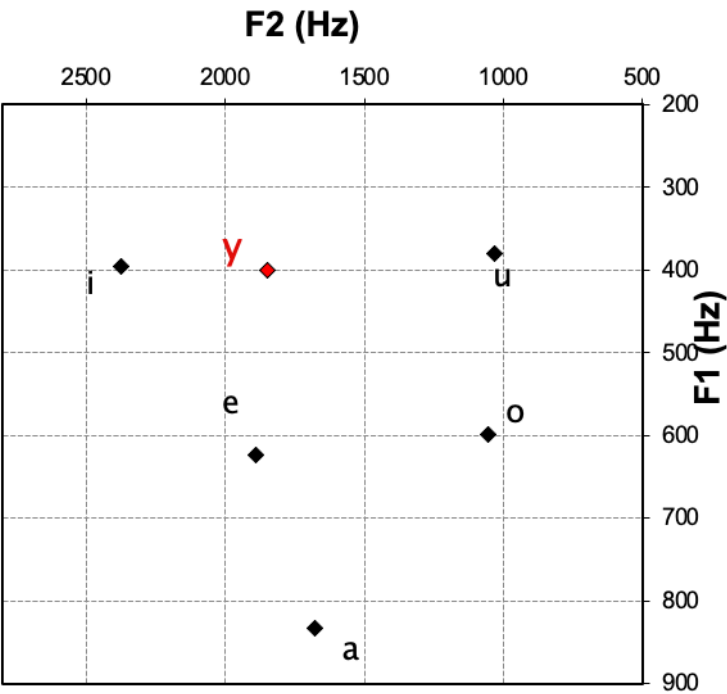
3. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Συνολικά αναλύθηκαν 357 φωνήεντα εκ των οποίων 26 περιπτώσεις πρόσθιου υψηλού [y] (βλ. Πίνακα 1). Το περιβάλλον εμφάνισης του [y] ποίκιλλε

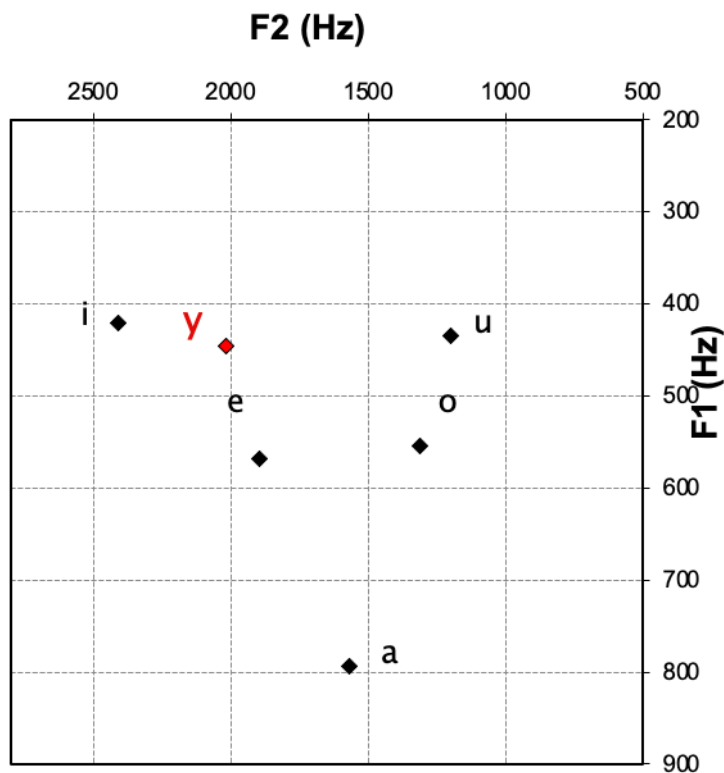
(τονισμένη και άτονη θέση, αρχή και μέσο λέξης, μετά από οδοντικά, χειλικά, συριστικά, κλειστά, μετά από /r/ κτλ.), (π.χ., ‘λοιπόν’, ‘τσανιζανέ’, ‘ξύλα’, ‘πήρε’, ‘πιλάλα’, ‘ήσυχάσουμ’, ‘αδύνατα’, ‘γυναίκες’, ‘καρύδι’, ‘ύστερα’, ‘κυνηγάγαν’, ‘ζήσετε’, ‘ντύθηκε’, ‘φύγαν’, ‘ψίχα’, ‘καλύβα’, ‘βρύση’, ‘γυρεύω’, ‘κρυώνω’, ‘πηγάδι’, ‘Σπύρο’).

Ομιλήτρια	Φωνήεν						Σύνολο
	i	Υ	e	a	ο	υ	
1 (Κύμη)	15	3	8	15	6	2	49
2 (Αίγινα)	20	9	28	49	31	7	144
3 (Αίγινα)	24	14	31	54	32	9	164
	59	26	67	118	69	18	357

Πίνακας 1: Αριθμός φωνηέντων της κάθε ομιλήτριας και συνολικά

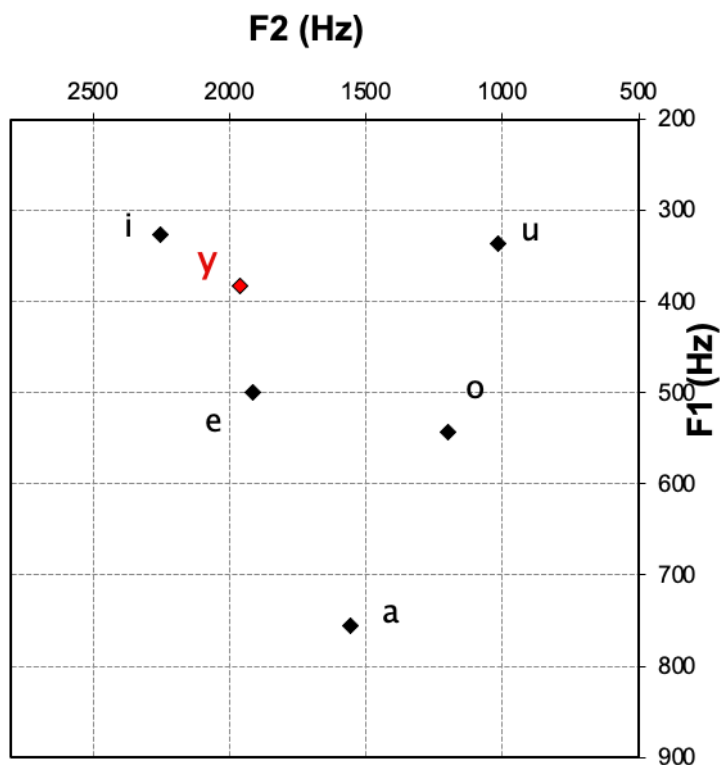

Γράφημα 1: Φωνηεντικός χώρος ομιλήτριας από την Κύμη

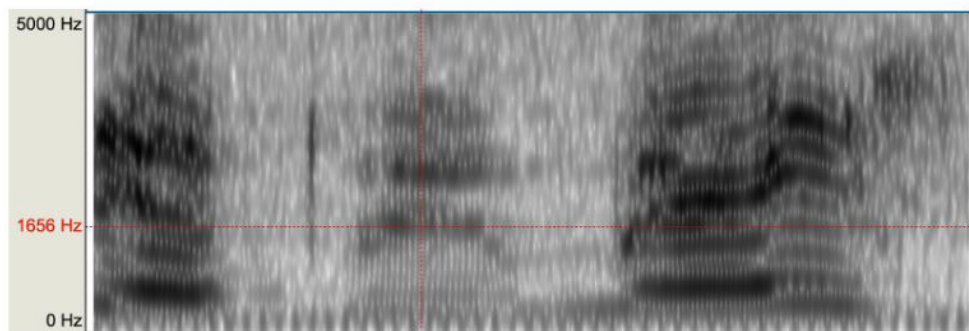
Γράφημα 2: Φωνηεντικός χώρος πρώτης ομιλήτριας από την Αίγινα

Στα γραφήματα 1-3 παρουσιάζεται ο φωνηεντικός χώρος της κάθε ομιλήτριας, της μίας ομιλήτριας από την Κύμη και των δύο ομιλητριών από την Αίγινα. Και στις τρεις ομιλήτριες, το πρόσθιο υψηλό στρογγυλό [y] παρουσιάζει χαμηλότερο δεύτερο διαμορφωτή F2 από το πρόσθιο υψηλό [i], με αποτέλεσμα να τοποθετείται σε πιο κεντρική θέση (βλ. την εικόνα 1 που παρουσιάζεται ενδεικτικό φασματογράφημα του [y]) με τον δεύτερο

Γράφημα 3: Φωνηεντικός χώρος δεύτερης ομιλήτριας από την Αίγινα

διαμορφωτή F2 γύρω στα 1600Hz, πολύ δηλαδή χαμηλότερα από τις συνηθισμένες τιμές του δεύτερου διαμορφωτή τόσο διαγλωσσικά όσο και στα ελληνικά. Στη δεύτερη ομιλήτρια από την Αίγινα μάλιστα, η χαμηλότερη τιμή του δεύτερου διαμορφωτή συνοδεύεται από ψηλότερη τιμή του πρώτου διαμορφωτή F1 (βλ. γράφημα 3). Τέλος, όπως φαίνεται και στον πίνακα 2 που παρουσιάζει τις τιμές και των τριών διαμορφωτών, το πρόσθιο υψηλό [y] έχει χαμηλωμένο και τον τρίτο διαμορφωτή F3. Στον πίνακα 3 παρατίθενται και οι τιμές από τη Sfakianaki (2002) για σύγκριση (μιας και δίνει τιμές για όλα τα φωνήεντα από ομιλήτριες), με τη σημείωση ότι τα δεδομένα προέρχονται από προτάσεις και επομένως, όπως αναμένουμε, ο φωνηεντικός χώρος είναι πιο απλωμένος (βλ. και Nicolaidis Lengieris για συζήτηση της επίδρασης του τύπου ομιλίας στις τιμές των διαμορφωτών στην ελληνική).

Εικόνα 1: Φασματογράφημα ομιλήτριας από την Αίγινα του [y]

Φωνήεν	Παρούσα μελέτη			Sfakianaki 2002 (Προτάσεις)		
	F1	F2	F3	F1	F2	F3
i	381	2346	3083	469	2571	3109
y	410	1943	2806	-	-	-
e	544	1889	2969	687	2231	3051
a	794	1602	2960	873	1699	2713
o	576	1206	2866	657	1219	2817
u	393	1116	2803	451	955	2804

Πίνακας 2: Μέσος όρος τιμών F1-F3 των φωνηέντων των ομιλητριών της παρούσας μελέτης και των ομιλητριών στη Sfakianaki (2002) (οι τιμές προκύπτουν από προτάσεις)

4. ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Η παρούσα μελέτη εξέτασε την πορεία του πρόσθιου υψηλού στρογγυλού φωνήεντος [y] στη διαχρονία της Ελληνικής και την εμφάνισή του σε νεοελληνικές γλωσσικές ποικιλίες. Παρόλο το πλήθος γραπτών πηγών που μαρτυρά τη διατήρηση του [y] σε ποικιλίες της ομάδας Εύβοιας-Παλαιάς Αθήνας-Μεγάρων-Αίγινας και τον εντοπισμό του σε ηχητικά αρχεία που χρονολογούνται από τη δεκαετία του 1960 και εξής, η ενδιαφέρουσα αυτή πτυχή της εξέλιξης του ελληνικού φωνηεντισμού δεν έχει τεκμηριωθεί ακουστικά κάνοντας χρήση εργαλείων της σύγχρονης φωνητικής έρευνας.

Το ηχητικό υλικό προήλθε από τρεις ομιλήτριες από την Αίγινα και την Κύμη, ηλικίας 60 ετών και άνω. Οι ακουστικές μετρήσεις περιελάμβαναν τις τιμές του πρώτου, δεύτερου και του τρίτου διαμορφωτή (F1, F2 και F3). Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι το πρόσθιο υψηλό στρογγυλό φωνήεν [y] αρθρώνεται σε πιο κεντρική θέση στον φωνηεντικό χώρο (χαμηλότερες τιμές του δεύτερου

διαμορφωθεί σε σχέση με αυτές του πρόσθιου, υψηλού /i/), γεγονός που συνδυάζεται με τις επίσης χαμηλότερες τιμές του τρίτου διαμορφωτή. Όλα τα παραπάνω αναδεικνύουν και θεμελιώνουν πειραματικά μια ενδιαφέρουσα και σχετικά άγνωστη πτυχή της εξέλιξης του ελληνικού φωνηεντισμού, επιπλέον της διατήρησης ενός φωνολογικού αρχαϊσμού μέχρι σήμερα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Boersma & Weenink 2021: P. Boersma, D. Weenink, *Praat: doing phonetics by computer* [Πρόγραμμα υπολογιστή]. Έκδοση 6.1.38 [Online], [<http://www.praat.org/>].
- Castanis 1844: C. P. Castanis, *An Essay on the Ancient and Modern Greek Languages*. Andover: Allen, Morrill and Wardwell.
- Foy 1879: K. Foy, *Lautsystem der griechischen Vulgarsprache*. Leipzig: B. G. Teubner.
- Ηρειώτης 1921: Π. Ν. Ηρειώτης, «Ο χορός τῆς Λαμπρῆς, ἰδίᾳ ἐν τῇ ἐν Αἰγίνῃ Παλαιᾷ Χώρᾳ». *Λαογραφία*, 8, 67–108.
- Holton et al. 2019: D. Holton, G. Horrocks, M. Janssen, T. Lendari, I. Manolesou, N. Tufexis, *The Cambridge Grammar of Medieval and Early Modern Greek*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Καμπούρογλου 1889: Δ. Γ. Καμπούρογλου, *Ἱστορία τῶν Ἀθηναίων, τουρκοκρατία*. Αθήνα: Τυπογραφεῖον Ἀλεξ. Παπαγεωργίου.
- Καμπούρογλου 1911α: Δ. Γ. Καμπούρογλου, Στοιχεῖα ἀθηναϊκοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος. *Δίπτυλον Β*, 16.
- Καμπούρογλου 1911β: Δ. Γ. Καμπούρογλου, Στοιχεῖα ἀθηναϊκοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος. *Δίπτυλον Γ*, 24.
- Καμπούρογλου 1911γ: Δ. Γ. Καμπούρογλου, Στοιχεῖα ἀθηναϊκοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος. *Δίπτυλον Δ*, 32.
- Καμπούρογλου 1912: Δ. Γ. Καμπούρογλου, Στοιχεῖα ἀθηναϊκοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος. *Δίπτυλον Ε-ΣΤ-Ζ*, 46–50.
- Κουκουλές 1908: Φ. Κουκουλές, *Οἶνουντιακά*. Χανιά: Μ. Σαλίβερος.
- Κουρίλας 1933: Ε. Κουρίλας, *Ἀλβανικαὶ μελέται*. Θεσσαλονίκη: Τριανταφύλλου καὶ Σία.
- Μελάνης 1850: Π. Μελάνης, *Γραμματικὴ τῆς γαλλικῆς γλώσσης*. Αθήνα: Φ. Καραμπίνης & Κ. Βαφάς.
- Mullach 1856: F. W. A. Mullach, *Grammatik der griechischen Vulgarsprache*. Berlin: Ferdinand Dümmler's Verlagsbuchhandlung.
- Nicolaidis 2003: K. Nicolaidis, Acoustic variability of vowels in Greek spontaneous speech. *Proceedings of the 15th International Congress of Phonetic Sciences*, 3221–3224.

- Παντελίδης 2021: Ν. Παντελίδης, Από την ιστορία του ελληνικού φωνηεντισμού: το «έκτο» φωνήεν. Στο Θ. Μαρκόπουλος, Χ. Βλάχος, Α. Αρχάκης, Δ. Παπαζαχαρίου, Γ. Ξυδόπουλος & Ά. Ρούσσου (επιμ.), *Πρακτικά του 14ου Διεθνούς Συνεδρίου Ελληνικής Γλωσσολογίας* (σσ. 967–977). Πάτρα: Πανεπιστήμιο Πατρών [Online], [<https://pasithee.library.upatras.gr/icgl>].
- Παπαδάμου 2009: Ε. Παπαδάμου, *Διαχρονική και διατοπική εξέταση της εξέλιξης του Υ* [Μεταπτυχιακή Διατριβή]. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Pantelidis 2020: N. Pantelidis, Aspects of the history of Ancient Greek /u/ /u:/ (<Υ>) and /oi/ (<ΟΙ>): Evidence from Medieval and Modern Greek. In M. Fritz, T. Kitazumi & M. Veksina (eds.), *Maiores philologiae pontes (Festschrift für Prof. Meier-Brügger zum 70.Geburtstag)* (pp. 187–200). New York: Beech Stave Press.
- Rangabé 1873: A. R. Rangabé, *Grammaire abrégée du grec actuel*. Paris: A. Durand et Pedont-Lauriel.

Nikolaos Pantelidis
National and Kapodistrian University of Athens
Department of Philology

Angelos Lengeris
National and Kapodistrian University of Athens
Department of Philology

ACOUSTIC ANALYSIS OF THE “SIXTH” VOWEL OF MODERN GREEK

Summary

This study investigates the manifestation of the high front rounded vowel [y] in Modern Greek dialects. It comprises two parts: (a) a diachronic-historical part, which traces the development of the vowel throughout the history of Greek, and (b) an experimental part, which analyzes the acoustic properties of [y] as it appears in audio recordings. The recordings (narratives, dialogues, and interviews) were from three female speakers from Aegina and Kyri, aged 60 and above. Acoustic measurements included the first, second, and third formants (F1, F2, and F3). Results indicated that the vowel is articulated in a more central position in the vowel space, as evidenced by lower F2 values compared to the high front /i/. Additionally, the lower F3 values support the presence of a rounded realization [y] in Modern Greek dialects, at least up to the period covered by the available audio material.

Keywords: Modern Greek varieties, Vocalization, “Sixth” vowel